

Lausunto eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunnalle 5.2.2021

Asia: 186/00 00 02 00/2021 VNS 3/2020 vp Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta Kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa

Yleinen arviointi

Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta seuraa tiiviisti YK:n viitoittamaa rakennetta ja se on tavoitteiden, toimenpiteiden ja seuranta-järjestelmän osalta malliesimerkki maailman muiden valtioiden kestävyysstrategioille. Luonnonvarakeskuksen asiantuntijaryhmä antoi lausuntonsa aiheeseen liittyen 8.12.2020. Lausunnossa otettiin laajalti kantaa selonteon ympäristöpainotuksiin – kuten hiilineutraaliuteen, energiahuoltoon, biodiversiteettiin ja metsien rooliin. Samassa lausunnossa arvioitiin selonteon pohjalle rakennettavaa Suomen kestävyysohjelmaa pitkäjänteisyyden, politiikan johdonmukaisuuden ja seurattavuuden näkökulmista. Tämä lausunto on täydentävä arviointi edelliseen Luken lausuntoon ensisijaisesti maatalouden taloudellisen kestävyden sekä elintarvikesektorin ja -markkinoiden näkökulmista.

Elintarvikkeiden huoltovarmuus on kansallinen intressi. Nykyinen pandemia on osoittanut Suomen pitkäjänteisen huoltovarmuuspolitiikan legitimitetin. Maailmanlaajuisien kriisin toteutuessa kansalliset intressit saattoivat ohittaa pitkäaikaisia kansainvälisiä kumppanuuksia, kun kyse on rajallisesti saatavilla olevien strategisten resurssien varmistamisesta. Toistaiseksi kriisi ei ole horjuttanut Suomen tai maailman ruokahuoltoa, koska globaali tuotanto on ollut riittävällä tasolla. On kuitenkin hyvä huomioida, että strategisesti tärkeiden hyödykkeiden, kuten vehnän varastot maailmalla ovat keskittymässä yksittäisiin maihin, mikä voi viljan tarjontashokin iskiessä aiheuttaa turbulenssia lukuisten maiden elintarvikehuollossa. Lähtökohtaisesti Suomen on perusteltua huolehtia jatkossakin elintarvikehuoltovarmuudestaan, jonka yksi kulmakivi on vakaa ja hyvin toimiva kotimainen ruoantuotanto.

Elintarvikkeiden kestävä tuotanto on kansallinen intressi. On Suomen edun mukaista, että kotimaisen ruoantuotannon kaikki edellytykset, resurssit sekä ympäristö, missä se toimii, säilyvät pitkälle tulevaisuuteen ja myös seuraavat sukupolvet pystyvät varmistamaan tämän strategisen hyödykkeen tuotannon kestävästi. Elintarvikkeiden tuotannon ekologinen kestävyys on saanut Suomen julkisissa ja poliittisissa keskusteluissa, ja myös käsiteltävässä selonteossa kahta muuta kestävyysnäkökulmaa - taloudellista ja sosiaalista kestävyyttä - enemmän huomiota. On tärkeä ymmärtää se, että elintarvikkeiden kestävä tuotanto voidaan pitkällä aikavälillä taata vain kaikkien kolmen kestävyysperiaatteen toteutuessa yhtä aikaa. Taloudellinen kestävyys on yhtä kuin kannattava toiminta ja kilpailussa selviytyminen. Ekologinen kestävyys ilman taloudellista kestävyyttä on täysin mahdoton. Sen sijaan – kuten maailman nykyesimerkit osoittavat – taloudellinen kestävyys ilman ekologista kestävyyttä on hyvinkin mahdollista. Suomen kestävyysohjelmaa kehittäessä nämä säännöt on pidettävä koko ajan mielessä – myös elintarvikesektorin kestävyyttä koskien.

Elintarvikkeiden kestävä tuotanto on myös globaali intressi. Lukuisat kestävyysnäkökulmat liittyvät haasteet – ilmaston, ilman, veden, biodiversiteetin, talouden näkökulmista – eivät tunne maarajoja. Nämä haasteet linkittyvät myös elintarviketuotantoon. Selonteossa on ansiokkaasti otettu huomioon Suomen kestävyystavoitteiden globaalikytköksiä. Elintarvikemarkkinat tarjoavat Suomen kaltaiselle pienellekin maalle mahdollisuuden vaikuttaa maailmanlaajuisen elintarviketuotannon kestävyysnäkökulmaan esimerkiksi elintarvikeketjun panoshankintojen ja kuluttajien ostamien tuotteiden kautta.

Kommentit yksittäisiin kestävyystavoitteisiin

TAVOITE 2: Poistaa nälkä, saavuttaa ruokaturva, parantaa ravitsemusta ja edistää kestävää maataloutta.

Selonteossa painotetaan ruoantuotannon ekologisen kestävyys tarvetta ja avataan siihen liittyviä toimenpidesuosituksia seikkaperäisesti. Vain yhdellä virkkeellä todetaan taloudellisen kestävyys, eli maatalouden kannattavuuden tarve, ja selonteossa ei luetella yhtään toimenpidesuosituksia tavoitteen saavuttamiseksi.

Maataloustuottajat kärsivät Suomessa jo nykytilanteessa kannattavuuskriisistä, arviolta heistä korkeintaan vain 20-30% saa täyden korvauksen omalle työlleen ja sijoitetulle pääomalleen. Ekologiseen kestävyys tähtäävät toimenpiteet kuten turvemaista luopuminen, tilojen hiilijalanjälki- ja vesijalanjälkilaskelmat ja niiden seuranta, ilmastopäästöjen vähentäminen, lannoitteiden ja torjunta-aineiden vähentäminen, eläinten hyvinvointiin ja terveyteen panostaminen ym. rasittavat tilojen jo valmiiksi heikkoa kannattavuutta lisäkustannusten tai vähentyvien tuotosten muodossa.

Kestävyysohjelmassa on otettava kantaa siihen, millaisilla konkreettisilla toimenpiteillä ja tukien uudelleen kohdentamisilla saavutetaan myös maataloustuotannon taloudellinen kestävyys. Tukien lisäksi tällaisia olisivat muun muassa kiertotalouteen ja sivuvirtojen käyttöön ja hajautettuun uusiutuvan energian tuotantoon motivoivat taloudelliset kannustimet, sekä maatilojen tuottavuuden ja maatilayrittäjien talousosaamisen parantamiseen tähtäävät toimenpiteet.

TAVOITE 4: Taata kaikille avoin, tasa-arvoinen ja laadukas koulutus sekä elinikäiset oppimismahdollisuudet

Koulutuksen kehittäminen laadultaan, kattavuudeltaan ja saavutettavuudeltaan on kestävä kehityksen peruspilareita, jota käsitellään selonteossa monipuolisesti. Laadukas koulutus on tulevien sukupolvien hyvinvoinnin perusta.

Koulutus on avainasemassa myös elintarviketuotannon kestävyys osalta. Tasa-arvoisuuden yhtenä ilmentymänä on kaikkien toimialojen työvoimatarpeeseen vastaaminen: ”Hallituksen tavoitteena on jatkuvan oppimisen edistäminen, aikuisten puuttuvien perustaitojen vahvistaminen sekä eri alueiden ja toimialojen työvoimatarpeeseen vastaaminen.” (VNS, sivu 36).

Elintarvikesektoriin – maataloihin ja teollisuuteen – hakeutuvien ja siellä työskentelevien nuorten määrä on laskenut huomattavasti alan tuottavuuden kasvun seurauksena. Esimerkiksi elintarviketeollisuuden tiettyjen ammattikuntien koulutus on vaarassa tulla lakkautetuksi tai on lakkautettu, maatilojen osalta varsinkin lihatilojen lukumäärän dramaattinen lasku edellyttää koulutuksessa rakennemuutosta, alueellisesti pirstoutuneiden koulutusohjelmien keskittämistä ja tehostamista sekä sisällön kehittämistä. On varmistettava, että tulevat maatilayrittäjät saavat sekä ekologiseen kestävyys että talousjohtamiseen liittyvää nykyaikaista koulutusta.

TAVOITE 6: Varmistaa veden saanti ja kestävä käyttö sekä sanitaatio kaikille

Suomessa juomaveden, pohjaveden ja järvien veden laatu on kansainvälisessä vertailussa huippuluokkaa ja vesivarannot ovat runsaat. Suomen kansantalouden eri toimialojen veden käyttö on kartoitettu kansainvälisessä vertailussa ainutlaatuisen yksityiskohtaisesti (Salminen et. al., 2017), mikä mahdollistaa veden käyttöön liittyvien tavoitteiden asettamista ja niiden seuranta.

Makean veden saatavuus tulee olemaan globaali kestävyys kynnyskysymyksiä. Vesi jakautuu epätasaisesti väestörikkaiden ja harvaan asuttujen maiden sekä ilmastoltaan kuivan ja lauhkean vyöhykkeen välillä. Miljoonat asuvat jo tälläkin hetkellä alueilla, joilla vettä on niukasti saatavilla. Maatalouden käyttämä kasteluvesi pahentaa vesistressiä entisestään. Kasteluveden

käyttö vaarantaa globaalisti merkittäviä, pohjavesivarantoja (akviferejä) mm. Lähi-Idän tai USA:n Keskilänne alueella (Famiglietti, 2014).

Veden käytön globaalivastuun yhteydessä on huomioitava, että Suomen maataloustuotanto ei aiheuta tuotantoympäristölleen vesistressiä. Maatalouden osuus Suomen kokonaisvedenkäytöstä on noin 5 %, kun se maailmanlaajuisesti on keskimäärin noin 70 % (World Bank, 2020). Suomen runsaat vesivarat mahdollistavat niiden määrällisesti kestävästä käytöstä. Tästä näkökulmasta vesi-intensiivisen tuotannon, esimerkiksi kasvien viljelyn sijoittuminen Suomeen on perusteltua.

Veden käytön kestävyys kannalta Suomen maataloustuotannon siivun kasvattaminen maailman ruokahuollosta on globaali kestävyys edistämistä aivan samalla tavalla kuin selonteossa mainitut ulkomaille etabloituneiden suomalaisyritysten veden vastuullinen käyttö kohdemaissa.

TAVOITE 7: Varmistaa edullinen, luotettava, kestävä ja uudenaikainen energia kaikille

Energiatuotannon uudistaminen on selkeästi kirjoitettu kokonaisuus, jossa luetellaan hyviä ja konkreettisia suosituksia. Fossiilivapaa energiantuotanto on kestävä talouden perusedellytys. Uusiutuvan energiatuotannon edistäminen ja energian käytön tehostaminen taloudessa sekä yksityiskulutuksessa ovat relevantteja tavoitteita.

Energiatuotannon ekologisen kestävyys edistäminen tarjoaa samalla keinon maataloustuotannon taloudellisen kestävyys parantamiseksi. Maatilayrittäjille on ympäri Eurooppaa tarjottu mahdollisuus osallistua uusiutuvan energian mm. biokaasu-, tuuli- ja aurinkoenergian tuotantoon. Uusi liiketoiminta paitsi parantaa maatilayrittäjien elinvoimaisuutta, hajautetun tuotannon myötä se myös edistää energian alueellista huoltovarmuutta. Eri Euroopan maissa esim. Saksassa käytettyjen toimintamallien kokemuksesta ja benchmarkkauksesta olisi Suomelle hyötyä.

TAVOITE 8: Edistää kaikkia koskevaa kestävästä talouskasvusta, täyttä ja tuottavaa työllisyyttä sekä säällisiä työpaikkoja

Kestävä talouskasvun tavoitteen elintarvikesektoria koskevat toimenpide-ehdotukset ovat relevantteja. Selonteon mainintaa aktiivisen maataloustuotannon edistämisestä ei avattu, luultavasti sillä tarkoitetaan tilansa jatkuvasti kehittäviä ja markkinaorientoituneita yrittäjiä.

On tärkeä tiedostaa, että maataloustuotanto on liiketoiminta siinä, missä mikä tahansa muukin yritysmuoto. Tuotantoon sidotun pääoman osuus, biologiset prosessit, sekä sään, markkinoiden ja hintojen aiheuttamat epävarmuustekijät asettavat kuitenkin muihin yritystoimialoihin nähden erityisen paljon haasteita. Viljelijöiden sekä elintarvikeyritysten neuvotteluaseman parantaminen on tarpeen huomattavasti keskittyneemmän vähittäiskaupan vastapainoksi.

Uusi verkostomainen osaamiskeskus on edennyt selonteon kirjoittamisen jälkeen vauhdilla. Vuoden 2021 alussa käynnistetty AgriHubi kokoaa maatilayrityksiä palvelevia tahoja, tutkimuksen, neuvonnan ja koulutuksen organisaatioita, maataloilta eri palvelua tuottavia yksityisyrittäjiä, elintarvikeyrityksiä sekä valtion muita laitoksia. AgriHubin fokuksessa on itse maatilayrittäjät, näiden tarpeet ja kannattavuuden parantaminen, kärkeäiheinaan älymaatalous, talousjohtaminen ja tietovarantojen tehokkaampi hyödyntäminen. Verkoston toiminnan perustana on jatkuva vuorovaikutus maatilayrittäjien kanssa.

Elintarvikesektorilla on jo nykyään merkittävä osuus kansantaloudessa, varsinkin kun elintarvikeketjun kaikki osat – alkutuotannon panostuottajat, maatilayrittäjät, elintarvike-teollisuuden yritykset, vähittäiskaupat ja food service toimijat – sekä kerrannaisvaikutukset, elintarvikesektoria palvelevat kansantalouden muut toimialat, otetaan huomioon.

Suomen elintarvikesektorilla on kuitenkin potentiaalia osallistua myös kansantalouden kasvattamiseen lisäämällä elintarvikevientiä erityisesti premium-tuotteiden markkinoilla. Markkinointikanavien laajentaminen kotimaan lisäksi vientimarkkinoille parantaisi samalla elintarvikeyritysten asemaa kotimaisessa ruokaketjussa ja sen myötä elintarvikeyritysten ja raaka-ainetuottajien taloudellista kestävyyttä.

TAVOITE 12: Varmistaa kulutus- ja tuotantotapojen kestävyys

Suomessa elintarvikkeiden kulutus on muuttumassa yhä kestävämmäksi sitä mukaa kun elintarvikkeiden tuotanto ja vähittäiskauppa kehittyi ekologisesti kestävämmäksi.

Yksi elintarvikekulutuksen suurimmista haasteista on kotitalouksien ruokahävikin määrä. Suomen kulutuksen kestävyys kannalta löytyy toinen huomionarvoinen epäkohta, joka liittyy elintarviketuontiin. Tiedot suomalaiset tuotteet kilpailevat sellaisten tuontituotteiden kanssa, joiden tuotantotavat eivät ole ekologisesti eivätkä sosiaalisesti yhtä kestävällä pohjalla kuin vastaava kotimaan tuotanto. Tästä huolimatta nämä tuotteet kilpailevat kotimaisten kanssa hinnalla. Food service -sektorin toimijoilla ruoan raaka-aineiden alkuperämaat jäävät usein hämärään.

Aidosti vastuullisen kestävyysohjelman tulisi asettaa samat kestävyysvaatimukset kotimaiselle ja globaalille elintarviketuotannolle. Tuontituotteita ja EU:n sisämarkkinoiden elintarvikkeita koskeva vaatimusten tasoero on samalla Euroopan laajuinen pulma, mikä johtuu pitkälti vapaakauppasopimusjärjestelmästä.

Politiikassa on tehtävä rohkea priorisointipäätös vapaakauppaperiaatteiden ja kestävyysperiaatteiden välillä, mikä on Euroopan tasolla tunnustettu. Suomen on tuettava EU:n pyrkimyksiä nostaa kestävyys ulkomaankauppavirtoja ohjaavaksi tekijäksi. Globaali kestävyysvastuu toteutuu vain asettamalla tasavertaisesti samat vaatimukset kaikille Euroopassa kulutetuille elintarvikkeille. Jos näin ei tapahdu, eurooppalaiset kuluttajat ulkoistavat tuontituotteiden kestävämmästä tuotannosta aiheutuvia ekologisia tai sosiaalisia haittoja tuonnin alkuperämaihin.

Suomen osalta ilmiö korostuu, koska kotimaisten maataloustuotteiden tuotantotapojen kriteerit ovat EU-tasoa tiukempia mm. salmonellan, antibioottikäytön, mikrobiresistenssin, eläinten hyvinvoinnin ja terveyden osalta. Ekologiset kestävyystoimenpiteet otetaan Suomessa käyttöön monia EU-jäsenmaita nopeammin.

Suomen elintarvikeketjun toimijat ovat osoittaneet sitoutuneisuuttaan kestävä tuotannon periaatteisiin. Esimerkiksi lihaketjussa tuontisoijaa ollaan korvaamassa kotimaisilla valkuaisrehuraaka-aineilla ja maitosektorilla on selkeät hiilineutraaliustavoitteet. Elintarvikeyritysten tavoitteet heijastuvat myös saman elintarvikeketjun maatalojen ekologiseen kestävyyskäsitykseen. Kotimaista valkuaisrehua käyttämällä tuontisoijan sosiaalisen ja ekologisen kestävyyskäsityksen – lähinnä biodiversiteetin vähenemiseen ja monokulttuuriseen tehotuotantoon liittyen – puutteellisuus korvautuu kestävämmällä kotimaisella raaka-ainetuotannolla.

Suomen valtio voi ottaa suunnannäyttäjän roolin soveltaessaan tasavertaisia ja yhdenmukaisia kestävyysvaatimuksia kotimaisille ja tuontituotteille esimerkiksi elintarvikkeiden ja ruokapalveluiden julkisissa hankinnoissa.

Lausunnon laati Luonnonvarakeskuksen erikoistutkija Csaba Jansik

Viittaukset

Famiglietti J. (2014) The global groundwater crisis, *Nature Climate Change*, Vol. 4, November 2014, pp. 945-948.

Salminen, J., Tikkanen, S., Koskiahio, J. (2017) Kohti vesiviisasta kiertotaloutta, Suomen ympäristökeskuksen raportteja 16/2017, <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/188599>

World Bank (2020) Water in Agriculture, <https://www.worldbank.org/en/topic/water-in-agriculture>